

BİLGİ TOPLUMU VE E-DEVLETLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE

Doç.Dr. M. Akif ÇUKURÇAYIR

Selçuk Üniversitesi
İİBF Kamu Yönetimi
akifcukurcayir@gmail.com

Esra ÇELEBİ

Selçuk Üniversitesi
SBE Kamu Yönetimi
esracelebi06@gmail.com

ÖZET

Avrupa Birliği Lizbon hedeflerine göre 2010'a kadar bilgi toplumu alt yapısı üzerinde önemle durulacaktır. Bu özellikle rekabet edebilen ve dinamik bir ekonomik sistemin en önemli gerekliliğidir. Bu hedeflerin aynı zamanda yaşam kalitesini artırmak için de önemli olduğu vurgulanmıştır. Üyesi olmak için ülke olarak önemli çabalar harcadığımız Avrupa Birliği mevcut durumda bilgi toplumu için seferber olmuş durumdadır. Özellikle Kamu yönetimi ve yerel yönetimlerde bütün sistemlerin otomasyonu ve kamu hizmetlerinin internet üzerinden sunulması konusunda hem merkezi örgütler hem de ilgili kuruluşlar önemli çalışmalar yapmakta; kamu yönetiminin merkezi birimleri, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları Türkiye'nin bilgi toplumunun gereklerine göre donatılması için çaba göstermektedirler. Bu çalışmada, Türkiye'nin bilişsel yetkinliğe erişebilmek için attığı adımlar ve bilgi toplumunun neresinde olduğu ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Avrupa Birliği, Bilgi Toplumu, E-Devlet

INFORMATION SOCIETY AND TURKEY IN THE PROCESS OF IMPLEMENTING E-GOVERNMENT

ABSTRACT

According to the European Union's Lisbon targets, the infrastructure required by the information society is a priority and the Union set ambitious targets for 2010. This is particularly important for competitive and dynamic economic systems. These targets are also important to enhance the quality of life. The European Union strongly emphasizes the necessity of an European information society. Central governments and related organizations are working on the automation of the systems and providing public services through the internet in both public administration and in local governments; central units of the public administration, local governments, private sector and civil society organizations to be equipped in accordance with the requirements of Turkey's information society to strive for. In this study, Turkey's cognitive competence at the steps and information to be able to access the community, wherever that is trying to be addressed.

Keywords: Public Administration, European Union, Information Society, E-Government

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihine bir göz atıldığında toplumsal gelişmenin çeşitli etkenlerle birlikte, farklı dönemlerde farklı özelliklerle ve hızla gerçekleştiği belirtilebilir. İlkel çağlardan günümüze bilgi ve teknoloji toplumsal gelişmenin temel itici gücü olmuştur. Daha ilgi çekici olanı ise 1950'lerden sonraki teknolojik gelişmeler “bütün insanlık tarihindeki teknik oluşların hepsinden fazladır ve hızlıdır. Tarih öncesi insanı, ateşi buluşundan itibaren, pişirilmiş tuğlaya bin yılda varabilmiştir. Pişkin tuğladan ilk buhar makinesine geçiş onbin yılda gerçekleşmiştir.” (Tunaya, 1980:4). Sonraki gelişmeler ise, elektrik, uzay teknolojileri, atom enerjisi, bilgisayar, internet, nano-teknoloji vs... Bütün bu gelişmeler içinse, bin yıl, ne onbin yıl ne de onlarca yıl beklemek gerekmektedir. Teknoloji baş döndürücü bir hızla gelişmekte ve insanlığı şaşkına çevirmektedir. Bu hız ve miktar çağında, sosyal bilimler toplumsal, siyasal ve yönetsel boyutlarıyla gelişmeleri kavramaya çalışırken; farklı teknolojiler farklı yaşam formları getirmekte; bu da yeniden bir kavrama arayışı ortaya çıkarmaktadır. Çağın ve anın sloganı “Bilgi güçtür!” büyüleyici bir biçimde kullanılmaya başlandı. Bilişim teknolojileri, bilgi toplumu, e-devlet, e-yurttaş, e-ekonomi, e-siyaset gibi daha çoğaltılabilecek birçok kavram bireyi kuşatma altına almıştır.

Bu aşamaya nasıl gelindi? Hangi evrelerden geçildi? Bu durum kamu yönetimi için ne anlam taşıyor?

Bu soruların cevaplarını toplumsal değişim tarihine bir göz atarak aramakla başlayalım. Günümüze kadar toplumların tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu olmak üzere üç önemli aşamadan geçtiği genel bir sınıflandırma olarak kabul edilmektedir. Bu aşamaları belirleyen, her dönemde kullanılan farklı teknolojiler (daha doğrusu insanın doğayı işlemek ve yaşamını kolaylaştırmak için alet kullanmaya başlaması; teknik insanın (homo faberin) ortaya çıkışı), yönetme kültürü, toplumsal değerler bütünü, ilişkiler sistemi, sınıflaşma ve üretim biçimi gibi farklı etmenlerdir (Şentürk, 2003). Bu evrimsel gelişim, avcı-toplayıcı/göçebe toplumdan tarım toplumuna, oradan sanayi ve nihayet sanayi-ötesi toplum ve bilgi toplumu olarak özetlenebilir (Bayraktutan, 2004:48). Tarım toplumunun yapısından da kaynaklanan efendi-köle, pleps-patrici, serf-senyör ilişkilerinin mülkiyet ve miras kurumlarının kaldırılmasıyla değişebileceği yönündeki inançlar ve teknik gelişmeye sırt çevrilemeyeceği, sanayileşme ve teknik ilerlemeden geri dönüş olamayacağı (Göze, 2002:271) düşüncelerinin toplumsal evrimde belirleyici olduğu açıktır. Avrupa’da ikinci büyük değişiklikler dalgası Sanayi Devrimi’ni başlatmıştır. Sanayileşme süreci ülkeler arasında çok daha hızlı yayılmıştır. Birlikte var olan bu iki dalgadan birincisi, birkaç küçük alan dışında durulurken Avrupa, Kuzey Amerika ve Uzakdoğu’yu yeniden şekillendiren ikinci dalga, kalkınma çabaları eşliğinde yayılmaya devam etmiştir. İkinci dalganın zirve yaptığı 1950’lerde, önce ABD’de güç toplayan, zamanla diğer sanayileşmiş ülkelere yayılan ve her şeyi etkisi altına alan bir üçüncü dalga başlamıştır (Toffler, 1981:32-33). Toffler’in “üçüncü dalga” olarak ifade ettiği, insanlık tarihinin bu üçüncü dönüşüm aşaması İletişim-Bilişim Devrimi’dir (Kongar, 2002:19). Toplum, siyaseti, yönetimi ve kültürü dönüştüren bu devrim; dönüştürme sürecine her an yenilediği araçlarla yoluna devam etmektedir.

2. BİLGİ TOPLUMU VE DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ

Bilgi ve bilgi toplumunun yaşamımızda ne kadar belirleyici olduğunun en önemli göstergesi, küresel güvenlik, insan hakları, ekonomi ve ekoloji gibi konular/sorunlar için düzenlenen küresel toplantıların artık bilgi ve bilgi toplumu (World Summit on Information Society) ile ilgili de düzenleniyor olmasıdır. Bunlardan ilki 2003 yılında 176 ülkenin katılımıyla İsviçre'nin Genf Kantonunda, ikincisi de 2006 yılında Tunus'ta düzenlenmiştir (Hesse, 2005). İnsanlık bu yeni duruma ve getirdiklerine birlikte bir tanım/politika geliştirme çabasına girişmiştir.

Bu bağlamda, tarım ve sanayi toplumları artık oldukça geride kalmıştır. Bu toplumsal formların kalıntıları küresel düzlemde farklı coğrafyalarda devam ediyor olsa bile, baskın ve yaygın toplumun temel karakteristiği bilgi toplumu olmasıdır. Nedir bilgi toplumu? Bilgi toplumunu tanımlayan temel özellikler nelerdir? Toprak ve sermayenin temel üretim girdisi olmaktan çıkması, bunların yerine bilginin "temel üretim girdisi" olduğu toplumsal form, bilgi toplumu olarak tanımlanmaktadır. Üretimde olağanüstü bir artış sağlayan da "organize bilimsel bilgidir." Ayrıca, teknoloji bilimsel bilginin üretim ortamına uyarlanması olarak önemli bir işlev görmektedir (Erkan, 2000:144-145). İletişim ve Bilişim döneminde teknoloji sayesinde bilgi üretimi önem kazanmıştır. Sanayi toplumunun maddi ürünü yerini artık bilgi üretimine bırakmıştır (Kocacık, 2003). Denilebilir ki; aslında sanayileşmenin temel taşı olan teknolojik gelişmeler, bilgiyi birinci sıraya oturtmuş ve beşeri bir unsur olan entelektüel sermayeyi de vazgeçilmez kılmaya başlamıştır.

Bir başka yaklaşımla, bilgi toplumu bilginin sermaye, hammadde, enerji ve insan gücü gibi üretim unsurlarından biri haline dönüştüğü, ekonomide hammadde ve ürün olarak kullanıldığı, herkes tarafından paylaşıldığı ve toplum içerisinde kültürel bir değer olarak kabul edildiği ve bilgi-iletişim teknolojilerinin her alanda kullanılmaya başlandığı toplum yapısıdır (Rukancı ve Anameriç, 2004). Bilgi toplumunu; yeni temel teknolojilerin gelişimiyle bilgi sektörünün, bilgi üretiminin, bilgi sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün önem kazandığı, eğitimin sürekliliğinin ön plana çıktığı, iletişim teknolojileri, bilgi otoyolları, elektronik ticaret gibi yeni gelişmeler ile toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlamak da olanaklıdır. Günümüzde, bilgi toplumunda, bilgi anlamlı tek kaynak olarak benimsenmekte; geleneksel üretim faktörleri yani doğal kaynaklar, emek ve sermaye ortadan kalkmamakta ancak, ikinci plana düşmektedir. Söz konusu üretim faktörleri, bilgi sayesinde elde edilebilir kaynaklardır. Burada bilginin niteliği de önemlidir. İşe yarayan bilgi -sosyal ve ekonomik sonuçlar getirebilecek bilgi- önem kazanmaktadır. Bilgiyi kullanacak olan ise insandır. Bilgi toplumunda diğer önemli girdi insan faktörü olmaktadır. Burada, düşünsel anlamda emek faktörünün gelişimi, insana yapılacak yatırımlar ön plana çıkmaktadır (Aktan ve Tunç, 2003:352; Aktan, 1998).

Tarım toplumu, sanayi toplumu, bilgi toplumu eksenine göz attığımızda tarım ve sanayinin bu toplumların temelini oluşturan üretim süreçleri ile doğrudan bağlantısı göze çarpar. Oysa bilgi toplumunda üretim doğrudan bilgi kullanımı ile değil; bilgi kullanımıyla zenginleştirilmiş ve etkinleştirilmiş bir şekilde, ama yine tarım ya da sanayi üretim şekillerinden birinde olmaktadır. Bu nedenle Bilgi Toplumu derken kastedilenin "bilgi temelli toplum" ya da "bilgi güdümlü toplum" olduğu gözden kaçırılmamalıdır (Tekman, 2002:265-266).

Bilgi Toplumuna aşamasına gelene kadar ise, toplumlar büyük-küçük birçok unsurun etkisiyle değişime zorlanmışlardır. Burada geniş yankı uyandıran büyük etkenler kadar küçük görülen etkenler de oldukça önemli olmuştur. Çünkü insanlık tarihini değiştiren bazen büyük olaylar ve buluşlar olurken, bazen de küçük şeylerdir. Hızla değişmekte olan bir toplumda, yaşamın anlamını kavrayabilmek için “küçük değişimler” düzeyinde de neler olup bittiğini anlamamız gerekmektedir (Toffler, 198:280). Bunun sebebi ise, önemsiz gibi görünen küçük farklılaşmaların bile zincirleme bir etki ile, bütün üzerinde sarsıcı etkilerde bulunabilmesidir. Üretim araçlarının kullanımından, devlet idari yapılarına kadar her alanı ufak çaplı ya da radikal değişime sevk eden bu dinamiklere kısaca değinmek, bilişim teknolojilerindeki gelişmelerini önemini ifade etmek bakımından faydalı olacaktır.

Küresel düzeyde değişim dinamiklerini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz (Aktan, 2003:6-11; Al, 2002:80-105; Aktan, 1998; Tekelioğlu, 2006):

Ekonomik Değişim: Dünya küreselleşirken, ekonomide serbestleşme, özelleşme, bölgeselleşme, gönüllüleşme ve nüfusun büyük çoğunluğu için yoksullaşma, küçük bir kesimi için de zenginleşme söz konusu olmaktadır.

Sosyo-Kültürel Değişim: Bu değişim kentleşme, ulus-devletleşme, bireyselleşme, yabancılaşmayla birlikte, din ve laiklik gibi kurumların farklı anlamlar kazanmasına neden olmaktadır. Dünya nüfusu artmış, yoksulluk, işsizlik ve göç belirleyici olmaya başlamıştır. Nüfusun homojenliği daha da azalmış, benzeşme yerini farklılaşmaya bırakmıştır.

Siyasal Değişim: Dünya demokratikleşme süreci içindedir ve ulus-devletten uluslararasılaşan çoğulcu bir devlete doğru gidiş söz konusu olmakta, yerel milliyetçilikler ortaya çıkmaktadır. Yani siyasal değişimin dinamiklerini demokratikleşme, sivilleşme ve yerelleşme oluşturmaktadır.

Teknolojik Değişim: Özellikle bilgi toplumunun ne ölçüde sağlanabildiğinin ve bilişim sistemlerinin dünyayı nasıl yönlendirebildiğinin anlaşılabilmesi açısından en önemli değişim, teknoloji alanında yaşanan değişimlerdir. Söz konusu teknolojiler üretim ilişkilerinden organizasyon yapılarına, meslek bilgisinden sorumluluk anlayışına kadar birçok alanı derinden etkilemektedir.

Ekolojik Değişim: Bugün doğanın ve çevrenin kirlenmesi, küresel ısınma, iklim değişikliği, erozyon, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin tahribi, dolayısıyla da beslenme güvenliğinin giderek azalması gözlemlenmektedir. Ekolojik değişim yalnızca doğal süreçlerdeki değişim değildir, aynı zamanda sosyal doku, mekansal yerleşimler ve göçler vb. değişimleri de içermektedir.

Demografik Değişim: Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun hızla artması ile birlikte gelen sorunlar ve gelişmiş ülkelerde genç nüfusun azalması ile yaşlı nüfusun artması yönünde değişim yaşanmaktadır.

Organizasyonel Değişim: Ezici rekabetin geçerli olması, bilgi ve malzeme teknolojisindeki gelişmeler, telekomünikasyon alanındaki yenilikler organizasyonların yapı, sistem ve süreçlerini yeniden yapılandırmalarını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu çerçevede yeni yönetim modelleri benimsenirken; örgütsel değişimin işgücü piyasalarında “standartlaşma” ve “esnekleşme” adı verilen iki değişimi de beraberinde getirdiği görülmektedir.

Teknoloji, küresel etkileşimleri ve işbirliklerini hızlandıran bir etki yapmaktadır. Bilgisayar temelli iletişim, küresel ilişkiler ağında “güçlü ve sürekli bir

bağlantı” sağlamaktadır. “Bilgi depolama ve yayma yeteneği”, küresel sistemde yaygın etkiler ortaya çıkarmaktadır (Uçkan, 2003:33-34). Ekonomik, siyasal ve coğrafi işbirlikleri giderek işlerlik kazanmakta, ülke politikaları bölgesel ve küresel politikalarla sürekli etkileşim halinde olmakta ve değişim sürecine girilmesi kaçınılmaz olmaktadır (Köprülü, 2008). Tek tek bireylerden, tüm ülkeleri hatta dünyayı değişime iten en önemli konu ise, tarihin seyrini değiştiren küreselleşme kavramı olmuştur.

3. KÜRESELLEŞME VE BİLGİ TOPLUMU

İnsanlığın geçirdiği evreler, her dönemde farklı bir tekniğin, yeniliğin ve yöntemin keşfiyle oluşmuştur. Genel olarak insanlık tarihinin avcılık ve toplayıcılığın hakim olduğu ilkel toplum, tarım toplumu, sanayi toplumu ve sanayi sonrası toplum olmak üzere dört temel sosyal değişim sürecini geçirdiği kabul edilmektedir (Tutar, 2000:33). Özellikle yirminci yüzyılın sonlarına doğru insanlık tarihinde görülmediği kadar hızlı değişimlere tanık olunduğu belirtilebilir. Bu değişikliğin, teknoloji ve haberleşmedeki yeniliklerden kaynaklandığı artık bütün dünyanın bilgisi dahilindedir. Bu yeni durum, ekonomik ve siyasal olarak da farklı bir formasyon ortaya çıkarmıştır. Öyle ki dünyayı yönlendiren aktörlerin dışındakiler, kendilerini “küreselleşme” olarak nitelenen yeni düzenin anaforu içinde savrulurken buldular (Güçlü, 2006:118).

Küreselleşme olgusu yirminci yüzyılın son çeyreğinde kendisini fazlasıyla hissettirmesine rağmen, iletişim çağı, küresel köy, sanayi sonrası toplum gibi pek çok kavram tarihsel olarak 1900’lerden önce ortaya atılmıştır. Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşmenin ilk ne zaman başladığı konusunda bir fikir birliğine varılmış olmasa da (Ökmen, 2005:540); birçok insan için farklı anlamlar ifade eden küreselleşme, gerçekte farklı açılardan ele alınmaya ve yorumlanmaya elverişli bir kavramdır. Kısaca tanımlanacak olursa küreselleşme; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin, bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırların dışına taşarak dünya geneline yayılmasıdır (Parlak, 2003:352-353). Bu bir anlamda benzeşme süreci ya da dünyanın “tek bir yer” olarak algılanması yönündeki gelişme olarak ifade edilebilir (Aslanoğlu, 1998:124). Mal, hizmet, sermaye ve bilginin ulusal sınırları kolaylıkla aşması bütün dünyayı engelsiz bir biçimde dolaşması ve “zaman-mekân farkının etkisini yitirmesi” (Akgün, 2003:57) dünyanın “tek bir yer” olma sürecinin belirgin özellikleri olarak belirtilebilir.

Küreselleşme bugün tüm dünyada belirleyici bir unsur olarak varlığını her alanda hissettirmektedir (Tutar, 2000:40). Bu süreçte yaşanan gelişmelerin sinerjisi çok iyi kullanılmaktadır. Bu ortamda uluslar arası kuruluşlar da çok etkin olmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü ABD’nin Seattle kentinden dünya ticaretini yönetmekte, Birleşmiş Milletler tüm dünyada barışın teminatı olmaya çalışmakta, Avrupa Birliği ise çevre politikalarından ilaç üretimine kadar Avrupa’da birçok alanda öncü rol oynamaktadır. Küreselleşmenin bu denli yaygınlaşmasında; ilk olarak siyasal alanın sınırlarının açıkça belirlendiği topraklarda egemen birimlerin yönettiği ve uluslar üstü düzeyde hareket yeteneğine sahip olduğu ölçüde büyük devletlerin küresel özelliğinin olması; ikinci olarak, kapitalizmin ekonomik düzene ilişkin kökten küreselleştirici rolünün bulunması; üçüncü olarak ise, bilgi akışının süreklileştirilerek düşüncelerin hızla yayılmasını sağlayan küresel bir toplumun

ortaya çıkarılması projesine olan güven, çok etkili olmuştur (Özer, 2005:347; Özer, 2006).

Genel kamu yönetimi ve yerel yönetimler açısından bakıldığında ise uluslar arası alanda son yılların en önemli değişme ve gelişme konuları; devletin küçültülmesi, özel sektör ve sivil toplumla işbirliği, katılımcı ve yurttaş odaklı yönetimin güçlendirilmesi için yöntem geliştirme, bürokrasinin azaltılması için desantralize/adem-i merkezi yönetimlerin özendirilmesi (yerindelik -subsidiarity- ilkesi gereği), yerel yönetimlerin yeniden örgütlenmesi; saydam, esnek, denetlenebilir ve hesap verebilir örgüt yapılarının kurgulanması ve son olarak, bu vizyonun başarılabilmesi için özel sektör yöntemlerinden de yararlanarak akılcı bir insan kaynakları yönetiminin geliştirilmesi olarak özetlenebilir (Reichard, 1993:4-5).

Bu bağlamda denilebilir ki, küreselleşmenin hayatımızı derin ve sarsıcı bir şekilde etkilediği günümüzde bilimsel araştırmalar sonucu elde edilen bilgiye bağlı olarak da büyük bir teknolojik gelişme ve rekabet yaşanmaktadır (Tekin ve Çiçek, 2003:315). Özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve enformasyon devrimi yoluyla toplumsal bütünü ekonomi olarak adlandırılan yönü, çok farklı ve yeni bir çehre kazanmıştır. Daha önceki dönemlerde yeni kıtaların, yeni ticaret yollarının, yeni doğal kaynakların keşfedilmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik devrimlerden farklı olarak şimdi, bilgisayar teknolojisi ile yaratılan görünmeyen bir kıta [internet dünyası] keşfedilmiştir. Bu keşif, sadece üretim ve tüketimde değil mekân kavrayışında köklü bir dönüşüme yol açmıştır. Mekân, artık o eski mekân değildir. Mekânın, insanların birbiriyle olan ilişkilerinde temel ortak payda olma özelliği tarihe karışmak üzeredir (Demir, 2003:8-9).

Bütün bu özelliklerden yola çıkarak bilgi toplumu ile küreselleşmenin iç içe ve birbirlerinin tamamlayıcı parçaları olduklarını belirtebiliriz. Bilgi teknolojileri ve iletişim sistemlerinin ülke sınırlarını küçültmesi, bölgesel gruplaşmalara dayalı bütünleşme eğilimlerini beraberinde getirmesi, bugün için en önemli gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır (Ökmen, 2005:544).

4. KÜRESEL SİSTEMDE BİLGİ TOPLUMU UYGULAMALARININ GÖRÜNÜMÜ

Bir ülkenin bilgi altyapısı, o ülkedeki mevcut bilgi kaynaklarının depolanmasının, işlenmesinin ve hizmete sunulmasının sağlanmasından oluşur. Bilginin toplanması, işlenmesi ve dağıtımını kolaylaştıran unsurlar ise bilgi toplumunun altyapı parametreleri olarak adlandırılmaktadır (Dura-Atik, 2002:176). Ayrıca, bilgi altyapısı, o ülkedeki teknolojilerin bilgi kaynaklarına nasıl yansıdığını bilgi sistemlerini de kullanarak araştırmayı gerektirir. Bu çaba, bir ülkedeki mevcut bilginin işlenmesine, depolanmasına, bir yerden bir yere iletilmesine ve bu bilgilere gerektiğinde erişilmesine olanak sağlayan teknolojileri içermektedir. Ulusal bilgi altyapısı o ülkedeki bilgi otoyollarından da oluşmaktadır. Bilgi otoyolu ise, bir ülkenin üniversitelerine, kütüphanelerine, araştırma laboratuvarlarına, işyerlerine, hastanelerine ve evlerine bakır, koaksiyel veya fiber optik kablolarla, uydu veya yayın yoluyla veri, ses ve görüntü türü bilgiler taşıyan; donanım, yazılım ve standartlardan oluşan iletişim sistemleri şeklinde tanımlanmaktadır. Sonuç olarak ulusal bilgi sistemi, ülkenin tümünün kablolarla döşenerek ağlar aracılığı ile bir iletişim sistemi kurmaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Ayrıca ulusal bilgi otoyolunun teknik altyapısından faydalanarak bilgi kaynaklarının ve bilgi

sistemlerinin hizmete sunulması görevini de üstlenmektedirler. Ulusal bilgi altyapılarını oluşturan ülkeler, bu doğal süreç içerisinde ülkenin ekonomik açıdan büyümesine ve verimliliğinin artması, yeni istihdam olanakları, haberleşme ve yazılım teknolojileri gibi kritik teknolojilerde liderlik sağlanması gibi avantajlara sahip olmuş durumdadırlar (Sağsan, 2001).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin örgüt ve yönetim alanına hızla nüfuz etmesi beraberinde gerek kamu kesimini gerekse özel kesimi ilgilendiren yeni yönetim modelleri, kavramları ve kuramlarını da beraberinde getirmektedir. Bu kavramlar arasında e-yönetim, e-devlet, e-belediye ve e-yerel yönetimler sayılabilir. E-yönetim, şemsiye bir kavram olarak kamu ve özel kuruluşların iş süreçlerini etkili ve verimli kılmada bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu olanakların en yüksek düzeyde kullanımına olanak sağlayacak bir örgütsel yapı içinde yönetilmesini ifade eder. Kamu örgütlerinin bilgi teknolojileri odaklı yönetilmesi ise e-devlet kavramını gündeme getirmiştir (Altınok ve Bensghir, 2005:677).

Tablo 1: E-Devlet Hizmetlerinin Sınıflandırılması

	Bilgi verme hizmetleri	İletişim hizmetleri	On-line işlem hizmetleri
Günlük Yaşam	-İş hayatı -Konut -Eğitim -Sağlık -Kültür -Ulaşım	-Günlük yaşama ilişkin konularda danışmanlık -İş ya da konut ilanları -E-posta iletişimi	-Bilet rezervasyonu -Çeşitli programlara kayıtlar
Uzaktan Yönetim	-Kamu hizmetleri rehberi -İdari süreçler için kılavuz -Kamu kayıtları ve veri tabanları	-Kamu görevlileri ile e-posta iletişimi	-Formların elektronik ortamda doldurulması
Politik Katılım	-Yasal düzenlemeler -Meclis kayıtları -Siyasi programlar -Görüş belgeleri -Karar alma sürecinde hazırlanan belgeler	-Siyasi konulara ilişkin tartışmalar -Politikacılarla e-posta iletişimi	-Referandum -Seçimler -Anketler

Kaynak: European Commission, "Public Sector Information: A Key Resource for Europe", Green Paper on Public Sector Information in the Information Society, COM 585, 1988'den aktaran Kösecik-Karkın, 2004:110.

Bütün ülkelerin e-devlet uygulamalarında hedeflenen amaçlar şöyle sıralanabilir: Şeffaf devlet vizyonuna ulaşılması; vatandaşların, devletle olan işlerini daha hızlı halledebilmesi; kamusal hizmet birimlerinin daha verimli olmasının sağlanması; kamu kurumları arasında bilgi bütünlüğünün sağlanarak, her türlü kötüye kullanımın önünün kesilmesi; bireylerin, kamu hizmetlerinden 7 gün 24 saat faydalanmasının sağlanması; kamusal hizmetlerin yaygın ve erişilebilir hale getirilmesi; katılımcı yurttaşlığın artırılması ve devlet kurumlarının daha rasyonel ve verimli işleminin sağlanması (Köseçik ve Karkın, 2004:99).

Özellikle internet ve bilgisayar, bürokrasiyi hızlandıran; bilgi yönetimini yönetsel süreçler için elverişli hale getiren ve ağ (network) ilişkilerini işlevsel bir biçimde kullandıran olanaklar sağlamaktadır. Bu olanaklar, hem örgüt içi düzenlemeler ve hem de örgüt çevresi ile ilgili yapıyı yurttaşın lehine dönüştürmektedir. Kalite hedeflerinin güçlendirilmesi ve maliyet analizleri kolaylaştırılmış; bu gelişmeler kamu hizmetlerinin etkinliğini artıran sonuçlar doğurmuştur. Kamu hizmetlerinin “görülme biçimini” değiştiren bu yeni teknoloji, ilişkiler ve süreçler sistemi aynı zamanda yönetim-yurttaş ilişkilerini de değiştirmiştir. Genel olarak belirtilecek olursa bu yeni “kamu hizmeti sunumu” şu kavramların toplamından ve etkileşiminden önemli ölçüde etkilenmektedir: E-iş süreçleri; e-bilgi mekanizmaları; e-iletişim (e-formlar, e-belgeleme, e-ticaret, e-hizmet); e-fayda (Plamper, 2003:141-142). Bunu elbette, kamu hizmeti sunumundan yurttaşa yönelik yararların artışı olarak yorumlamak gerekir.

Dünyada e-devlet uygulamalarına giden ülke düzeyleri farklılık göstermektedir. Uygulama yoğunluğu açısından başı Kanada, Singapur ve ABD çekmektedir. Yapılan araştırmalar, ülkelerin e-devlet çalışmalarında başarı sağlayabilmelerinin aşağıdaki konularda atılan adımlara bağlı olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda e-devlet uygulama çalışmaları ulusal plan ve stratejilerle birlikte ele alınmalı; e-devlet uygulamalarını yönetecek yetkili ve sorumlu bir kurum ve yönetici olmalı; örgütsel değişme yönetilmeli, değişime olan direnç kırılmalıdır; ayrıca yasal düzenlemelere gidilmeli, e-imza, kişisel bilgilerin korunması, siber suçların önlenmesi gibi alanlarda düzenlemelere gidilmelidir (Altınok ve Bensghir, 2005:678).

E-devlete geçiş amacı da ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkeler e-devlete geçişi yüksek düzeyde teknolojik (high-tech) bir görünüm ve şeffaflık için desteklerken, gelişmekte olan ülkelerde ise daha çok yolsuzlukları azaltmak için tercih edilmektedir. Ayrıca ülkelerin sosyal, ekonomik, politik ve kültürel gelişmişliği uygulanan e-devlet performanslarını da etkilemektedir.

Aşağıdaki tablo, ülkelerin e-devlet alanındaki gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılığı görmemiz açısından daha açıklayıcı olacaktır.

Tablo 2: En İyi E-Devlet Performansı Gösteren Ülkeler (2006)

ÜLKE	PUAN	ÜLKE	PUAN
Güney Kore	60.3	İsviçre	36.9
Tayvan	49.8	Azerbaycan	36
Singapur	47.5	Kuzey Kore	32
ABD	47.4	Finlandiya	35.6
Kanada	43.5	Hong Kong	35.4
İngiltere	42.6	Ukrayna	35
İrlanda	41.9	Norveç	35
Almanya	41.5	Fransa	34.7
Japonya	41.5	Katar	34.5
İspanya	40.6	Swaziland	34
Dominik	40	Estonya	34
Avustralya	39.9	Türkiye	33.7
İsveç	38.3	Kazakistan	33.6
Yeni Zelanda	37.6	Malta	33.6
Hollanda	37.4	Vatikan	33.5
		Libya	33

Kaynak: Ebru Tuncay, “Kuyrukları Bitirecek Sihirli Değnek E-Devlet İçin Türkiye Yolun Başında”, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=54319&KTG_KOD=185
(Erişim Tarihi: 22.05.2008).

5. BİLGİ TOPLUMU VE TÜRKİYE

Gelişmiş ülkelerde endüstri, gerek üretim gerekse istihdam içindeki eski önemini yitirmekte; bunun yerine yeni topluma damgasını vuran enformasyon-bilgi-hizmet işlerinin payı hızla artmaktadır (Bozkurt, 1996:134). Bilgi toplumunun gerçekleşmesinde, bilişim teknolojilerinin merkezi bir konumu söz konusudur. Ancak Türkiye’de ne sanayi toplumunun ne de bilgi toplumunun teknolojileri yeterince üretilebilmektedir (Aktel, 2003:239). Buna karşın, Türkiye’nin de kalkınma politikalarında bilgi toplumu hedeflerine yönelik önemli adımlar attığı belirtilebilir.

Türkiye’de -oldukça ilginçtir- e-sistemlerin gelişimi 1960’lı yıllara kadar götürülmektedir. Örneğin, Dünya’daki 12 sistemden birisi olarak ilk bilgisayarın Karayolları Genel Müdürlüğü’nde olduğu (30 Ekim 1960); 1963’te DSİ ve İş Bankası’nın bilgisayar sahibi olduğu; İTÜ ve ODTÜ’nün 1964 ve 1965 yıllarında ilk kursları düzenlediği; 1980’lerin ortasında bilgisayarların patlama yaptığı ve 1995’te internetin başladığı bir Türkiye’den söz edilebilmektedir (Küçük, 2005). Bu kapsamda, 1980’li yıllarla birlikte bilgi toplumu için kurumsal ve yasal altyapının oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. Örneğin, 1983 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu oluşturulurken (KHK’nin Tarihi - No: 16/08/1983 – 77), bu kurul 3 Şubat 1993’te 1993-2003 yıllarını kapsayan ve Türkiye’nin bilim ve teknoloji politikasının ana hatlarını oluşturmak için önemli adımlar atmıştır (Aktel, 2003:239; Erkan, 1993:235). “Bilgi toplumu” hedefine yönelik olarak yapılan geniş katımlı

ulusal politika belirleme çalışmalarının tarihçesine bakmak, bugün bulunduğumuz noktayı anlamak ve değerlendirebilmek açısından önemlidir.

Bilgi toplumu hedeflerine uygun gelişmeleri daha gerilere götürmek olanaklı ise de, e-devlet çalışmalarının 1998’de başladığı da kabul edilmektedir. Türkiye Bilişim Derneği’nin çalışmaları ve TBMM’de Bilgi ve Bilgi Teknolojileri Grubu’nun oluşturulması bu tarihtir. Bu tarihten itibaren de yoğun toplantılar düzenlenmiş; bu toplantılar sonucunda resmi ve gayri resmi kurumsallaşma anlamında önemli gelişmeler sağlanmıştır (Arifoğlu, 2004:167-170). Bu çalışmalar ve hazırlanan raporlar şu şekilde sıralanabilir (TÜBİTAK, 2002:12):

- Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu'na bağlı Enformatik Alanına Yönelik Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Çalışma Grubu (1992-1995)
- Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı Projesi (TUENA) (1997-1999)
- Dokuzuncu Ulaştırma Şurası Haberleşme Komisyonu Çalışmaları (Haziran 1998)
- VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bilişim Teknolojileri Ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu (Nisan 2000)
- Türkiye Bilişim Şurası (Mayıs 2002)
- e-Türkiye Çalışmaları (2002)
- Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Çalışmaları

Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu'na bağlı Enformatik Alanına Yönelik Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Çalışma Grubu (1992-1995)

1992 yılı sonunda “yaşanan sorunlara kalıcı çözümler bulmanın Türkiye'nin bilim-teknoloji-sanayi yeteneğini yükseltmekle mümkün olacağı” inancıyla, sivil bir girişim olarak “Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu (BTSTP) oluşturulmuştur. TÜBA, TÜBİTAK ve TTGV'nin aynı temel yaklaşım çerçevesinde Platform'a sahip çıkmasıyla, bu girişim yeni bir boyut kazanmış, 1994 yılında bu kapsamda enformasyon teknolojileri politikalarını oluşturmak amacıyla “Enformatik Çalışma Grubu” oluşturulmuştur. Bu Çalışma Grubu, 1995 Mayıs'ında, ülkemizin, uluslararası arenada konumunu koruyabilmesi ve giderek daha iyi bir konum edinebilmesi için, enformasyon teknolojileri alanında atılım yapması gerektiğini ortaya koyan ve bunun mümkün olduğunu gösteren politika/strateji raporunu yayımlamış, özellikle de Ar-Ge'ye önem ve ağırlık verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (TÜBİTAK, 2002).

Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı Projesi (TUENA) (1997-1999)

Ulusal enformasyon altyapısının yaşamsal önemi, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi kapsamında 1995 yılında vurgulanmıştır. TÜBA-TÜBİTAK-TTGV tarafından oluşturulan ve ilgililerin katılımına açık olan Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Platformu çalışmaları çerçevesinde kurulan Enformatik Çalışma Grubu

raporunda da, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu tehditlere dikkat çekilmesi üzerine Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, konunun önemi nedeniyle, 23 Ocak 1996'da çeşitli kamu kuruluşlarını toplantıya çağırarak ulusal yararın en üst düzeye çıkarılması ve hedeflenen yetenek düzlemlerine erişilebilmesi için ana plan hazırlanmasını kararlaştırmıştır. “Enformasyon teknolojilerinin geliştirilmesi ve bilgi toplumuna geçişin sağlanması amacıyla enformasyon alanında kamu güvenliği ve menfaatleri, sosyo-ekonomik, yasal, kurumsal ve düşünülebilecek diğer hususları da kapsayan bir **enformasyon (internet dahil) politikasının** geliştirilmesine” duyulan ihtiyaç nedeniyle Ulaştırma Bakanlığı sorumluluk ve koordinatörlüğünde, sekretarya hizmetlerini TÜBİTAK Başkanlığı'nın yürüteceği “Türkiye’de Enformasyon Politikası ve Enformasyon Altyapısı Master Planı”nın oluşturulması istenmiştir (TÜBİTAK, 2002:13).

Dokuzuncu Ulaştırma Şurası, Haziran 1998

Haziran 1998’te gerçekleştirilen ulaştırma şurasında da Türkiye’yi “bilgi toplumuna” taşımak üzere, bilgi toplumunun alt yapısını oluşturacak olan elektronik ticaret ile ilgili teknik altyapı konusunda gerekli düzenlemelerin yapılması ve yönlendirilmesi, gençlerimizin, öğrencilerimizin, tüm halkımızın internet ve benzeri hizmetlerden tam anlamıyla yararlandırılması, sonuç bildirgesinde yer almıştır (TÜBİTAK, 2002:16).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bilişim Teknolojileri Ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Nisan 2000

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için, bilişim teknolojileri ve politikaları alanında özel ihtisas komisyonu oluşturulmuş ve bu alandaki politikalarla ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır. Özel ihtisas komisyon raporunda bilgi toplumu olma yolunda; donanım sektörü, yazılım sektörü; bilişim hizmetleri; internet ve erişim; bilgi hizmetleri ve içerik; kamunun enformatizasyonu olmak üzere altı ayrı başlıkta yapılması gerekenler belirlenerek öneriler oluşturulmuştur (DPT, 2001:39).

Türkiye Bilişim Şurası, Mayıs 2002

“Ülkemizin bilgi toplumuna dönüştürülebilmesi ve bilişim teknolojilerini hem kullanan hem de dünya ölçeğinde üreten bir konuma gelmesi için gerekli stratejilerin belirlenmesi” amacıyla; 10-12 Mayıs 2002 tarihleri arasında Ankara’da Başbakanlık Müsteşarlığı, Türkiye Zeka Vakfı, Türkiye Bilişim Derneği, Türkiye Bilişim Vakfı ve Türkiye Bilgi İşlem Hizmetleri Derneği tarafından “Türkiye Bilişim Şurası” düzenlenmiştir. Şura hazırlık çalışmaları kapsamında, Türkiye’de Bilişim Sektörünün Gelişimi, İletişim Altyapısı, e-Ekonomi, e-Devlet, Hukuk, Eğitim, Ar-Ge konularında çalışma grupları oluşturulmuştur (TÜBİTAK, 2002).

e-Avrupa, e-Avrupa+ ve e-Türkiye Çalışmaları

Ülkemizde bilgi işlem araçlarını kamuda ilk kullanan kuruluş Ziraat Bankası olmuştur. 1934 yılında Ziraat Bankası’nın delikli kart sistemine göre çalışan büro makinelerini kullanmaya başlaması ile bilgi işlem teknolojisi Türkiye’ye girmiştir. 1960 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü, Türkiye’de ilk bilgisayarı

kullanmıştır. 1980’li yıllarla birlikte bilgisayar kullanımı artmış; hem kişisel hem de ve özeldeki bilgisayar sayısı hızla yükselmiştir. Bilgisayar teknolojisinden yararlanmak isteyen kamu örgütleri bünyelerinde Bilgi İşlem Merkezi (BİM) kurmuş ve bunların, %65’i 1980’den sonra ortaya çıkmıştır (Polatoğlu, 1994:63-81). Ayrıca Türkiye’nin e-devlete geçişi yönünde Dışişleri Bakanlığı ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği koordinatörlüğünde ve TÜBİTAK sekreteryası altında yapılan toplantılarda, e- Avrupa kriterlerine uyum için AB’ne verilecek taahhütler saptanmış ve belirlenen taslağa göre, ülkemiz 2006 yılına kadar e-devlete yönelik çalışmaları tamamlamayı taahhüt etmiştir. Bu yönde başlatılan e-Türkiye çalışmaları doğrultusunda 13 çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu gruplar ve koordinatörleri aşağıdaki gibidir (TÜBİTAK, 2002:17; Aktel, 2003:235):

- Eğitim ve İnsan Kaynakları Çalışma Grubu - Koordinatör Kuruluş: Milli Eğitim Bakanlığı
- Altyapı Çalışma Grubu - Koordinatör Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı
- Hukuki Altyapı Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Adalet Bakanlığı
- Standartlar Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Türk Standartları Enstitüsü Başkanlığı
- Güvenlik Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Genelkurmay Başkanlığı
- E-Ticaret Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Dış Ticaret Müsteşarlığı
- Yatırımlar ve Planlama Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
- Arşiv ve Dijital Depolama Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
- Uluslararası İzleme ve E-Avrupa+ Grubu-Koordinatör Kuruluş: AB Genel Sekreterliği
- Özel Projeler Çalışma Grubu-Koordinatör Kuruluş: Türkiye Bilişim Vakfı
- Mevcut Durumun Tesbit Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: KAMUNET Teknik Kurulu
- Ulusal Bazda Takip, Koordinasyon ve İzleme Grubu- Koordinatör Kuruluş: Türkiye Bilişim Derneği
- Sağlık - Çevre Çalışma Grubu – Koordinatör Kuruluş: Başbakanlık

Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü

TÜBİTAK, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun kendisine verdiği görev çerçevesinde 2002 yılında Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü çalışmasını başlatmıştır. TÜBİTAK’ın koordinasyonunda, ilgili kamu ve özel kuruluşlar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla eşgüdüm içinde yürütülmesi planlanan Vizyon 2023 Projesi’nin temel eksenini, ülkemizde ilk kez gerçekleştirilecek olan “Teknoloji Öngörü” alt projesi oluşturacaktır. Teknoloji Öngörü Projesi ile ilgili bütün kesimlerin geniş katılımıyla ve sistematik bir yöntemle, istenen bir geleceğe

ulaşmak için bilim ve teknoloji alanında neler yapılması gerektiği konusunda “görüş toplanması ve bu görüşlerin derlenmesi” amaçlanmakta ve bu yolla oluşturulacak bilim ve teknoloji politikalarının, toplumun ilgili bütün kesimlerince sahiplenilmesi sonucunda daha fazla uygulama olanağı bulması beklenmektedir (TÜBİTAK, 2002:19).

5.1. Türkiye’ de Bilgi Toplumu Mevzuatı

Türkiye, internet ile 1993 yılında tanışmıştır. İnterneti Türkiye’de kamu yönetimi alanında kullanmak için gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimler düzleminde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Her ne kadar günümüzde birçok devlet kurumunun web sitesi olsa da e-devlet alanındaki çalışmaların, kamu bilgi ve hizmetlerinin arzu edilen düzeyde etkileşim, katılım şeffaflık, erişilebilirlik sağladığını söylemek mümkün değildir (Yıldız, 2003:311). Örneğin 50’den fazla ülkede ofisi bulunan ve dünyanın dördüncü büyük Pazar araştırma şirketi olan, Taylor Nelson Sofres tarafından 2001 yılında gerçekleştirilen ve internet kullanımının devlet işlemleri üzerindeki etkisini küresel ve ulusal boyutlarda açıklığa kavuşturmak amacıyla 27 ülkeyi ele alan bir araştırma sonucuna göre; Türkiye, %3’lük online devlet kullanımı ve %16’lık internet kullanım yüzdesiyle ne yazık ki son sırada yer almıştır (TNS, 2001:4). Ancak aradan yıllar geçmesine rağmen Türkiye bu konuda bir aşama kaydedememiş, bilgi toplumuna ve e-devlete geçişin temelini oluşturan internetin yaygınlaşması ve kullanım oranı Türkiye’de birçok ülkeye göre çok düşük seviyede kalmıştır. UNCTAD’ın 2006 Bilgi Ekonomisi Raporu’na göre, Türkiye’de internet kullanım oranı yüzde 22 ve kullanıcı sayısı 16 milyon. Bu oran Norveç’te % 73, İzlanda’da % 87, Kanada’da % 62, Japonya’da % 66, Güney Kore’de % 69, İsveç’te %76’dır (Tuncay, 2006).

Bilgi toplumu olma sürecinde 58. Hükümet tarafından hazırlanan Acil Eylem Planında e-Dönüşüm Türkiye Projesi’ne yer verilmiş, söz konusu projenin koordinasyonu, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi ile ilgili olarak Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı görevlendirilmiştir (Yıldız, 2003).

5.2. E- Dönüşüm Türkiye Projesi

Bilgisayar temelli iletişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak internetin toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında giderek artan etkisi, özellikle son yıllarda onu sosyal bilimlerin ortak ilgi alanlarından biri haline getirmiştir. Aynı ilgiyi politik bilim alanında çalışanlarda da gözlemek mümkündür. Bilgisayar ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal ve politik yaşama dahil olmaya başlayan yeni biçimler, ilişki-iletişim tarzları ve yeni içeriklerle tanışmaktayız. Politik alanda yeni sanal kamusal alanların ortaya çıkışı demokrasi algısı ve politik katılım pratiklerinde de bir değişimi gündeme getirmektedir. İnternet, artık sadece seçim sürecinde adayların ve siyasal partilerin kullandıkları temel iletişim aracı olarak değil, hükümetlerin ve kamu kurumlarının da yurttaşlarla iletişiminde önemli kanallardan biri olarak kullanılabilir hale gelmiştir. (Tosun, 2004:439) Bilişim teknolojisine bağlı olarak gelişen bilgi toplumu ve özellikle internet aracılığıyla oluşturulan global bilişim ortamı, kamu yönetimini etkin verimli ve kaliteli kılacak ve katılımcı demokrasiyi işler bir yapıya dönüştürmeyi kolaylaştıracak (Öner, 2006:40) e-devlet ve benzer anlayışları beraberinde getirmektedir. E-vatandaşlığın

hayata geçirilmesi için de yaygın bilgisayar kullanımı ve yönetenle yönetilenin hazır olması gerekir. Ancak bu devletin, önemli konularda vatandaşla yetkilerini paylaşacağı anlamına gelmediğini (Kazancı, 2006:301) belirtmekte fayda vardır.

Bilgi toplumunda gelişen/gelişmekte olan ülke ayrımını en bariz şekilde ifade eden, hatta bugün gelişmiş ülkelerin de kendi içlerinde yaşadığı bir sorun olan “sayısal uçurum” kavramının içerdiği bilgi yoksulları/bilgi zenginleri gibi yaklaşımlar maalesef ülkemiz açısından da vahim boyutlardadır. Bilgi çağını yakalayabilmek için bu uçurum en azından minimize edilmeli; bu alanda bütüncül politikalar izlenmelidir. Bilgi sürecine dahil olup, bilginin en önemli sermaye olduğunun ve ertelenemeyecek kadar hayati bir önem taşıdığına anlaşılmasıyla ülkemizde de e-dönüşüm süreci başlamıştır. Bu alanda başlatılan çalışmaları çok eskilere taşımak mümkündür. Ancak özellikle küreselleşme ve AB uyum paketlerindeki ilkeler gereği ve Türkiye’nin, 2001 yılında AB’ye aday ülkeler için tasarlanan eAvrupa+ Girişimine taraf olmasıyla, Türkiye’de bilgi toplumuna dönüşüm çalışmaları 2000’li yılların başından itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır (DPT, 2006:1).

E-Dönüşüm Türkiye Projesi; vatandaşlar, işletmeler ve kamu kesimi ile tüm toplumun bilgi toplumuna dönüşümünün uyum içinde ve bütünlük bir yapıda yürütülmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda **Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşüm vizyonu**; “*Bilim ve teknoloji üretiminde odak noktası haline gelmiş, bilgi ve teknolojiyi etkin bir araç olarak kullanan, bilgiye dayalı karar alma süreçleriyle daha fazla değer üreten, küresel rekabette başarılı ve refah düzeyi yüksek bir ülke olmak*” şeklinde belirlenmiştir. e-Dönüşüm Türkiye Projesi ile; bilgi ve iletişim teknolojileri politikaları ve mevzuatının, öncelikle Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi, bu konuda eEurope + kapsamında aday ülkeler için öngörülen eylem planının Ülkemize uyarlanması; vatandaşın, bilgi ve iletişim teknolojileri yardımıyla, kamusal alandaki karar alma süreçlerinin katılımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi; kamu idaresinin, şeffaf ve hesap verebilir hale getirilmesine katkıda bulunulması; kamu hizmetlerinin sunumunda, bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılarak iyi yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesine katkıda bulunulması; bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması, bilgi ve iletişim teknolojisi alanında kaynak israfını azaltmak amacıyla, kamunun mükerrerlik arz eden veya örtüşen ilgili yatırım projelerinin bütünleştirilmesi, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yatırımcı kamu kuruluşları arasında gerekli koordinasyonun sağlanması; sektördeki özel sektör faaliyetlerine yukarıdaki ilkeler ışığında yol gösterilmesi amaçlanmaktadır (DPT, 2006:1-2).

Dünya Ekonomik Forumunda hazırlanan “Küresel Bilgi Teknolojisi (2004 – 2005)” başlıklı raporda, ülkelerin bilgi toplumuna geçişteki hazırlıklarını ve bu konudaki çeşitli göstergeleri dikkate alarak hazırlanan bir sıralama bulunmaktadır.

Raporda değerlendirmeye alınan 104 ülke arasında ilk üç sırayı Singapur, İzlanda ve Finlandiya alırken, Türkiye 52. sırada yer almaktadır (Atasoy, 2004).

Tablo.3: Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumları

SIRA	ÜLKE	PUAN
1	Singapur	1.73
2	İzlanda	1.66
3	Finlandiya	1.62
4	Danimarka	1.60
5	ABD	1.58
6	İsveç	1.53
7	Hong-Kong	1.39
8	Japonya	1.35
9	İsviçre	1.30
10	Kanada	1.27
...
52	TÜRKİYE	-0.14
Toplam 104 Ülke		

Kaynak : Hakan Atasoy “Türkiye’de Bilgi Toplumu ve Mevzuatına Genel Bir Bakış”, <http://www.e-ticaret.gov.tr/Toplanti/Turkiye%20Bilgi%20Toplumu%20ve%20Mevzuati.doc>, ____ (Erişim Tarihi: 06.05.2008).

5.3. Türkiye ve E- Devlet Uygulamalarına Kısa Bir Bakış

Türkiye’de, e-Dönüşüm Türkiye Projesi’nden önce var olan ve bu proje içinde bütüncül bir yaklaşımla ele alınacak olan e-devlet uygulamalarının önemli örnekleri vardır. Merkezi yönetim bünyesinde biçimlenen bu uygulamalar, genel olarak merkez teşkilatı içinde yer alan çeşitli kurumların bağımsız çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. (Köseçik ve Karkın, 2004:123) Bu uygulamaların belki de en önemlisi 1972 yılında çalışmalarına başlanan ve 2002 yılı Kasım ayında çevrimiçi hizmete geçen MERNİS (Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi) projesidir. Proje, her vatandaşın bir kimlik numarası ile takibini esas almaktadır. Ancak çeşitli bakanlıkların ve kamu kurumlarının ayrı ayrı uyguladıkları e-devlet projeleri arasında bir eşgüdüm olduğunu söylemek zordur. Bu durum kamu sektöründe alana yapılan yatırımların verimliliğini düşürmektedir (Öktem, 2004:171).

E-devlet alanında aktif hale getirilen bir diğer uygulama ise, VEDOP’dur. (Vergi Daireleri Otomasyon Projesi) Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen 22 il ve 10 ilçe merkezinde bulunan 153 vergi dairesinin ortak bir ağ ile merkeze bağlandığı ve bu vergi dairelerinde verilen hizmetlerin kurum içinde elektronik ortamdaki yürütülmesinin sağlandığı bir projedir. (Köseçik-Karkın, 2004: aynı yer) VEDOP II kapsamında ise, Proje ile vatandaşların vergi ile ilgili işlemlerini elektronik ortamda yapabilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede 81 ilde en az bir tane olmak üzere toplam 300 Vergi Dairesinin otomasyonu tamamlanmıştır. Proje kapsamındaki beyannamelerin internet üzerinden alınması (e-Beyanname) uygulamasına 2004 yılı Ekim ayı içerisinde başlanmıştır. GİMOP (Gümrük İdaresinin Modernizasyonu) kapsamında ise gümrük idarelerinin modernize edilmesi ve tüm gümrük işlemlerinin otomatik hale getirilmesi suretiyle gümrük işlemlerinde karşılaşılan sorunların giderilmesi amaçlanmıştır. Gümrük işlemlerinin gerçek zamanlı olarak bilgisayar ortamında yürütülmesini sağlayan bir

yazılıdır. Uygulama ile 69 gümrük idaresinde, diğer kurumlar tarafından talep edilen belgeler dışında dış ticaret işlemlerinin %99.5'i elektronik olarak gerçekleştirilmektedir. Yükümlülerin hem internet hem de Elektronik Veri Değişimi yöntemiyle kendi bürolarından beyanname tescil etmeleri sağlanmıştır (DPT, 2005:9).

6. TÜRKİYE’NİN BİLGİ TOPLUMU STRATEJİSİ

Günümüzde, küresel rekabette, nasıl daha üstün olunabileceğine dair çok sayıda teori mevcuttur. Sözelimi rekabette üstünlüğü bazıları, makro ekonomik fenomenlerle, bazıları ucuz emekle, bazıları hükümet politikaları ile ve bazıları da farklı yönetim uygulamaları ile açıklamaktadır. Ancak bilgi çağında rekabetçi bir sistem için önemi tartışmasız kabul edilen unsurların başında insan kaynakları ve onun eğitimi gelmektedir. Bu nedenle eğitim bilgi çağına geçiş sürecinde ülkemiz açısından da hayati bir önem taşımaktadır. OECD verilerine göre Türkiye’nin GSMH oranı olarak eğitime ayırdığı pay %1.9 ile çok gerilerde yer almaktadır (Bozkurt, 1996:149-150; Tekin ve Çiçek, 2003:329-330). Bilgi çağında özellikle araştırma-geliştirme gibi birçok alandaki çalışmalara önem ve destek veren politikalar izlenmelidir. Bu bağlamda ülkemizi bilgi toplumuna taşıyabilecek stratejiler belirlenmiştir.

Bilgi Toplumu Stratejisinde; toplumun temel öğelerini oluşturan vatandaşlar, kamu sektörü ve işletmeler ile bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün mevcut durumları ve Türkiye’nin 2010 yılında bilgi toplumuna dönüşüm potansiyeli değerlendirilmiş, belirlenen stratejik öncelikler çerçevesinde 2010 yılı için hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için atılması gereken adımlar tespit edilmiştir. Türkiye, bilgi toplumuna dönüşümde hazırlık aşamasındadır. Bundan sonraki dönemde, Türkiye’nin vatandaşları, kamu ve özel sektör kurumları ile bilgi toplumuna dönüşümünün hızlandırılması, bu konudaki ileri ülkeler düzeyine ulaşması ve uluslararası platformlarda etkili bir oyuncu olması için, mevcut yetkinlik ve kaynaklarını etkin şekilde kullanarak, öngörülen hedeflere ulaşması gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde rol oynayacak unsurların mevcut potansiyelinin iyi anlaşılması önem arz etmektedir. Bu unsurlar: vatandaşlar, işletmeler, devlet, bilgi ve iletişim teknolojileri ile Ar-Ge ve yenilikçiliktir (DPT, 2006:6).

Toplumun temel yapı taşı olan bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişebilirliği, ülkemizin bilgi toplumuna dönüşümünde temel rol oynamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen 2007 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması sonuçlarına göre; hanelerin % 18.94’ü İnternete erişim imkânına sahiptir. İnternete erişim imkânı olan hanelerin % 79.39’u evden İnternete bağlanabilen kişisel bilgisayara sahiptir. İnternet erişim imkânı olan hanelerde en yaygın kullanılan İnternet bağlantı türü % 78.03 ile geniş bant (ADSL vb.) bağlantıdır (TÜİK, 2007:2).

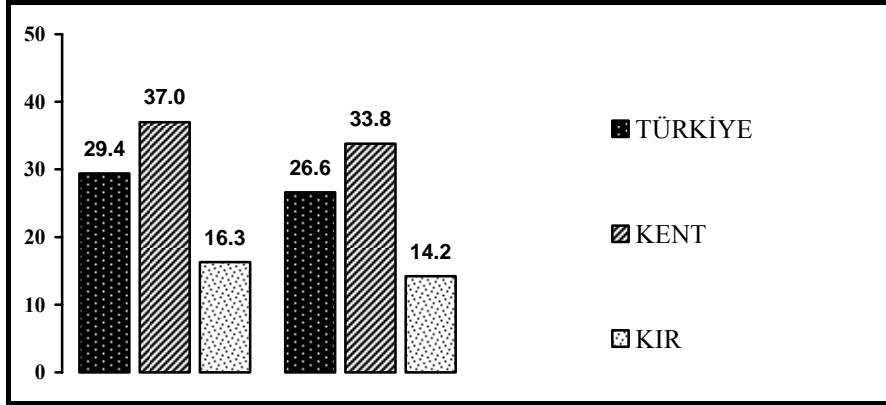
Tablo 4: Cinsiyete Göre Kent-Kır Ayrımında Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranları (%)

		Bilgisayar kullanım oranı			İnternet Kullanım oranı		
		Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
Son üç ay içinde (Nisan-Haziran 2007)	Türkiye	29.46	20.92	37.88	26.67	18.47	34.76
	Kent	37.00	26.78	47.08	33.85	24.18	43.38
	Kır	16.36	10.74	21.91	14.21	8.55	19.79
Üç ay - bir yıl arasında	Türkiye	1.55	1.29	1.80	1.77	1.43	2.11
	Kent	1.62	1.44	1.80	1.82	1.53	2.10
	Kır	1.43	1.04	1.82	1.70	1.25	2.15
Bir yıldan çok	Türkiye	2.17	2.10	2.24	1.50	1.43	1.57
	Kent	2.43	2.45	2.41	1.82	1.72	1.92
	Kır	1.73	1.50	1.96	0.95	0.94	0.97
Hiç kullanmadı	Türkiye	66.82	75.69	58.07	70.05	78.67	61.55
	Kent	58.95	69.33	48.72	62.51	72.56	52.61
	Kır	80.48	86.72	74.32	83.14	89.26	77.09

Kaynak: TÜİK (2007), 2007 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=605>, (Erişim Tarihi: 01.06.2008)

2007 yılı Nisan-Haziran döneminde 16-74 yaş grubundaki hane halkı bireylerinin bilgisayar kullanım oranları sırasıyla %29.46 ve %26.67'dir. Ancak cinsiyetler arası dağılım ve kullanım sıklıklarına baktığımızda değil gelişmiş ülkelerle rekabet etmek, kendi toplumumuzdaki sayısal uçurumun boyutlarını görebiliyoruz. Kent ve kır ayrımına baktığımızda ise gerçekten e-dönüşüm adına kat edilmesi gereken çok yol olduğu anlıyoruz.

Grafik 1: Kent-Kır Ayrımında Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı

Kaynak: TÜİK (2007), 2007 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=605>, (Erişim Tarihi: 01.06.2008).

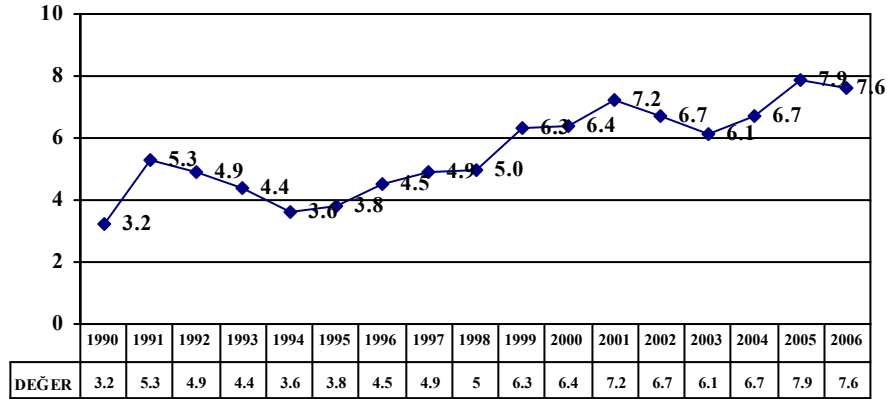
Geçmiş veriler de dikkate alındığı zaman bilgi toplumunun hangi aşamasında olduğumuz daha da netleşecektir. Mesela, 2005 yılında iletişim ve bilişim teknolojileri için kişi başına yapılan yıllık harcama Japonya'da 2.674 \$, G.

Kore’de 1.127 \$, Yunanistan’da 723 \$ iken; Türkiye’de 393 \$ olmuştur. Benzer biçimde örnekleri arttıracak olursak 2004 yılında 1 milyon kişi içinde AR-GE faaliyetlerinde çalışan araştırmacı sayısı Japonya’da 5.287, G. Kore’de 3.187, Yunanistan’da 1.413 ve Türkiye’de 345 ile sınırlı kalmıştır. Aynı yıla ait başka verilere göre ise; 1000 kişiye düşen bilgisayar sayısı İsviçre 826, Yunanistan 89, Türkiye 52; 1000 kişiye düşen internet kullanıcısı ise G. Kore’de 657, ABD’de 630, Portekiz’de 281, Yunanistan’da 177 ve Türkiye’de 142’dir (Tuncer, 2007).

Bilgi toplumuna dönüşümü sağlayacak işletmeler açısından baktığımızda da durum iç açıcı değildir. Ülkemizde KOBİ’ler toplam işletmelerin yüzde 99,8’ini, istihdamın ise yüzde 76,7’sini oluşturmaktadır. KOBİ’ler içinde 1 ile 9 arasında çalışanı olan mikro ölçekli işletmeler de toplam işletmelerin yüzde 96,3’ünü oluşturmaktadır. Ancak, KOBİ’lerin GSMH içerisindeki payı yüzde 26,5 seviyelerinde kalmaktadır. Ayrıca bir diğer unsur olan bilgi- iletişim teknolojilerinde de bu harcamaların GSYİH içindeki payının, 2003 verilerine göre, telekomünikasyonda %4, yazılım-donanım gibi diğer BİT hizmetlerinde ise %1’in altındadır (DPT, 2006:10-15).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen 2006 yılı Ar-Ge Faaliyetleri Araştırması sonuçlarına göre ise, Türkiye’de Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payının % 7.6 olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 2: Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması Ar-Ge harcaması/GSYİH (%)

Kaynak: TÜİK (2006), *2006 Yılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri Araştırması*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1944>, (Erişim Tarihi: 01.06.2008).

Türkiye’de teknolojik ilerlemenin ve bilgi iletişim teknolojilerine adaptasyonun önündeki en büyük engeller güvenlik kaygısı ve erişim maliyetleridir. 2005 Bilgi Toplumu Stratejisi İşletmeler Araştırması’na göre %46.1 ile güvenlik kaygısı adaptasyonun önündeki en önemli engel olarak bulunmuştur. Ayrıca, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı’nın (OECD) yayınladığı bir rapora göre, üye ülkeler arasında saniyede megabit ücreti bakımından en ucuz genişbant internet hizmetinin 0,22 dolarla Japonya; en pahalısının ise 81,13 dolarla Türkiye’de bulunduğu belirtilmiştir.

Türkiye'nin bu olumsuz tablolardan kurtulabilmesi ve gerek yerel gerekse uluslararası düzeyde giderek yoğunlaşan bir rekabet ortamında, ülke ekonomisini diğer ülkelerle eşit şanslarla donatmak için, bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının güçlendirilmesine de aynı önem verilmek zorundadır. Bir bilgi toplumu ağının oluşturulması, bilgi ekonomisine geçişin sürekliliğini sağlayacak, dinamiklerini kalıcı kılacak asıl örgütlenme modeli olarak belirmektedir. Ancak böyle bir ağ yapılanması ile, toplumu gerçek bilgi temelli dönüşüme uğratacak, değer yaratımını güvence altına alacak bilgi temelli bir ekonomi kurulabilir. Toplumdaki her vatandaşı, okulu, evi, işyerini, kamu kurum ve kuruluşlarını, üniversiteleri ve STK (Sivil Toplum Kuruluşları)'ları sayısal ve çevrimiçi ortamda buluşturmak; kaynaklar ve ekonomik açıdan yeni fikirleri geliştirme yönünden hazırlıklı bir girişimci kültürle desteklenen, bilgisayar okuryazarlığına sahip bir toplum yaratmak, sosyal katılımı güçlendiren, tüketici güvenliğinin sağlandığı, tüm ülkeyi kapsayan bir sürecin başlatılması lazımdır (Emiroğlu, 2007). Ayrıca, bilgi topluma dönüşüm konusunda belirlenen 7 stratejik eksenle hareket edilmelidir. Bu öncelikler şunlardır: sosyal dönüşüm; bilgi ve iletişim teknolojilerinin iş dünyasına nüfuzu; vatandaş odaklı hizmet dönüşümü; kamu yönetiminde modernizasyon; küresel rekabetçi bilgi teknolojileri sektörü; rekabetçi, yaygın ve ucuz iletişim altyapı ve hizmetleri; Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi. (DPT, 2006:20).

7. SONUÇ

Çağdaş dünyaya baktığımızda hemen her alanda bilgi toplumunun getirdiği yöntem, teknoloji ve davranışların yaygınlaştığını söylemek olanaklıdır. Özellikle birçok ülkenin beş-on yıllık hedefler koyarak bütün sektörlerin, süreçlerin ve aktörlerin elektronik ortama taşınmasını gerçekleştirmek için önemli çabalar harcadığını belirtmek gerekir. E-devlet, e-belediye, e-seçim, e-yurttaş, e-iş, e-ticaret, e-ofis, e-egitim, e-yönetişim gibi birçok bilgi toplumu uygulamasının her yıl giderek arttığını, siyasetin, ekonominin, yönetimin ve kültürün temel belirleyicileri haline geldiği giderek daha çok belirginleşmektedir. Bilgi toplumu olanakları sayesinde, küçük yerleşim yerlerinde üretilen değerler küresel metropollere kolaylıkla aktarılmakta, her anlamda büyük bir küresel etkileşim yaşanmaktadır.

Türkiye'de her konuda olduğu gibi bu konuda da oldukça geç bir dönemde atılmış adımlardan söz edebiliriz. Türkiye'nin sanayileşme sürecine geç başlamış bir ülke olması, bilgi toplumunun alt yapısının temel koşullarını oluşturan gelişmelerden yeterince yararlanmasını da engellemiştir. Türkiye'nin sanayileşme sürecine baktığımızda yarı sanayileşmiş bir toplum olduğu, sanayileşmeyi ithal teknoloji ile bugünkü aşamasına ulaştırdığı ve bilişim teknolojisini de ithal teknoloji olarak kullandığı görülmektedir. Bugünkü sanayileşmiş ve bilgi toplumuna girmiş ve girmek üzere olan toplumlara bakıldığında, hepsinin teknoloji üretebilir bir konumda olduğu görülmektedir. Türkiye'de varolan kültür ile ithal teknoloji arasında bir kopukluk kalmış ve teknolojiyi üretmenin ön koşulları yaratılmamıştır.

Ancak, gerek son dönemlerdeki hükümet politikaları, gerekse hem özel sektörün hem de kamu sektörünün -küresel etkileşimlerinde katkısıyla- konuya oldukça önem verdikleri ve bilgi toplumunun gerektirdiği donanımlara sahip olmak için önemli çabalar harcadıkları gözlemlenmektedir. Hem Türksat, hem DPT hem de

Başbakanlık'ta konuyla ilgili önemli birimlerin oluşturulması, üniversitelerin ve bazı sivil toplum kuruluşlarının konuyla yakından ilgilenmesi Türkiye'nin açıklarını hızlı bir biçimde kapatacağı ve gelişmiş örneklerle arasındaki mesafeyi kolaylıkla kapatacağı belirtilebilir. Bu konudaki en çarpıcı örnek 28-29 Mayıs 2009 tarihlerinde Ankara'da ulusal *mobil devlet* konferansının gerçekleştirilmiş olmasıdır. Konferansa katılan kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gerek e-devlet gerekse mobil devlet olanaklarının farkında olduklarını ve bunlardan yararlanmak, bu alanlardaki işbirliklerini pekiştirmek ve geliştirmek amacıyla olduklarını ortaya koymuşlardır (www.mdevlet.org). Bu nedenle Türkiye'nin e-devlet ve bilgi toplumu stratejileri hakkında iyimser olmayı gerektirecek birçok gelişmenin olduğunu belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Akgün, Birol (2003), “Küreselleşme, Sanal Siyaset ve E-Demokrasi”, *Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi*, (Der., M. Akif Çukurçayır), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktan, C. Can (1998), “Bilgi Toplumu ve Özellikleri”, http://www.canaktan.org/yeni-trendler/bilgi-toplumu/bilgi_toplumu-ozellik.htm, (Erişim Tarihi: 30.04.2008).
- Aktan, Coşkun Can (2003), “Değişim Trendleri ve Değişim Dinamikleri,” *Modernite'den Postmodernite'ye Değişim*, (Ed., Coşkun Can Aktan), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktan, Coşkun Can ve Mehtap Tunç (2003), “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, *Moderniteden Postmoderniteye Değişim*, (Ed., Coşkun Can Aktan), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktel, Mehmet (2003), *Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Al, Hamza (2002), *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*, Bilimadamı Yayınları, Ankara.
- Altınok, Ramazan ve Türksel Kaya Bensghir (2005), “Türk Kamu Yönetiminde E-Dönüşümün Yerel Boyutu” *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar- I: Reform*, (Ed., Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Arifoğlu, Ali (2004), *E-Dönüşüm, Yol Haritası, Dünya ve Türkiye*, Sas Bilişim, Ankara.
- Aslanoğlu, Rana A. (2003), *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Yayınevi, Bursa.
- Atasoy, Hakan (2004) “Türkiye’de Bilgi Toplumu ve Mevzuatına Genel Bir Bakış” *Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi*, <http://www.e-ticaret.gov.tr/Toplanti/Turkiye%20Bilgi%20Toplumu%20ve%20Mevzuati.doc>, (Erişim Tarihi: 06.05.2008).
- Bayraktutan, Yusuf (2004), “Bilgi, İktisadi Gelişme Evreleri ve Maldan Sanala Paranın Evrimi”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı:78.

- Bozkurt, Veysel (1996), *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Demir, Ömer (2003), *Küresel Rekabette Etkin Devlet*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- DPT (2001), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilisim/oik576.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.05.2008).
- DPT (2005), *e-Devlet Proje ve Uygulamalar (Eylül 2005)*, <http://www.bilgitoplu.mu.gov.tr/yayin/eDevletProjeveUygulamalari.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.06.2008).
- DPT (2006), *Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)*, http://www.bilgitoplumu.gov.tr/btstrateji/Strateji_Belgesi.pdf, (Erişim Tarihi: 16.05.2008).
- Dura, Cihan ve Hayriye Atik (2002), *Bilgi Toplumu-Bilgi Ekonomisi ve Türkiye*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Emiroğlu, B. Gürsel (2007), “Türkiye ve Dünyada Bilgi Toplumu ve Ekonomisi: Süreçler ve Değişimler”, *12. Türkiye’de İnternet Konferansı*, <http://inet-tr.org.tr/inetconf12/sunum/42.doc>, (Erişim Tarihi: 04.06.2008).
- Erkan, Hüsnü (1993), *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Erkan, Hüsnü (2000), *Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Göze, Ayferi (2002), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Güçlü, Mustafa (2006), “Küreselleşmenin Tarihi Seyri”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, sayı: 86.
- Hesse, Wolfgang (2005), “Zukunft "Informationsgesellschaft" –Warum einfach, wenn es auch kompliziert geht? Ringvorlesung "Konflikte in Gegenwart und Zukunft"”, <http://web.uni-marburg.de/istem/>, (Erişim Tarihi: 01.02.2009)
- Kazancı, Metin (2006), *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Kocacık, Faruk (2003) “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2003, Cilt: 27, No:1, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/78.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.05.2008)
- Kongar, Emre (2002), *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kongar, Emre (2002), *Toplumsal Değişim Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Köprülü, Kemal (2008), “Türkiye, Eski ve Yeni Anlayışın Karşı Karşıya Geldiği Bir Değişim Sürecine Girmiştir”, http://www.ari.org.tr/index.php?Itemid=30&id=182&option=com_content&task=view, (Erişim Tarihi: 03.05.2008).

- Köseçik, Muhammet ve Naci Karkın (2004), “Belediye Yöneticilerinin ve Meclis Üyelerinin E-Devlete Bakışı: Denizli Örneği” *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 443, Haziran 2004, http://www.icisleri.gov.tr/icisleri/TurkIdareDergisi/UpLoadedFiles/443_119_140.doc, (Erişim Tarihi: 24.05.2008).
- Köseçik, Muhammet ve Naci Karkın (2004), “Elektronik Devlet: Amaçlar, Sorunsallar ve Uygulamalar”, *Kamu Yönetimi*, (Ed., Abdullah Yıldız - Mustafa Ökmen), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Küçük, Mehmet Emin, “Türkiye’de E-Veri ve E-Dökümanlar”, <http://www.e-ticaret.gov.tr/Toplanti/e-veri%20e-belge-turkce.ppt>, (Erişim Tarihi: 01.02.2009).
- Ökmen, Mustafa (2005), “Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme Eğilimleri ve Yerel Yönetimler”, *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar- I: Reform*, (Ed., Hüseyin Özgür - Muhammet Köseçik, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Öktem, M. Kemal (2004), “Bilgi Teknolojileri ve Kamu Yönetimi”, *Kamu Yönetimi Gelişimi ve Güncel Sorunları*, (Ed., M. Kemal Öktem - Uğur Ömürgönülşen), İmaj Yayınevi, Ankara.
- Öner, Şerif (2006), *Yeni Mevzuat Çerçevesinde Türkiye’de Belediye Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Özer, M. Akif (2005), *Yeni Kamu Yönetimi –Teoriden Uygulamaya-*, Platin Yayınları, Ankara.
- Özer, M. Akif (2006), “Küreselleşme, Yerelleşme ve Kamu Yönetimi” *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 450, Mart 2006, <http://www.icisleri.gov.tr/icisleri/turkidaredergisi/uploadedfiles/m.aki%20%20%20141-166.doc>, (Erişim Tarihi: 20.05.2008).
- Parlak, Bekir (2003), “Küreselleşme Sürecinde Modern Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi”, *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, (Ed., Muhittin Acar - Hüseyin Özgür), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Plamper, Harald (2003), “E-Devlet Uygulamaları ve Sorunları”, *Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi*, (Der., M. Akif Çukurçayır), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Reichard, Cristopf (1993), “Internationale Trends im Kommunalen Management”, in: Banner/Recihard (Hrsg.), *Kommunale Management Konzept in Europa*, Deutscher Gemeinde Verlag und Kohlhammer Verlag, Köln.
- Rukancı, Fatih ve Hakan Anameriç (2004), “Bilgi Toplumu ve Toplumun Bilgilenmesine Kütüphanelerin Rolü”, *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/165.htm>, (Erişim Tarihi: 02.05.2008).
- Sağsan, Mustafa (2001), “Akıllı Toplum Olma Yolunda Ulusal Bilgi Stratejisi ve Bilgi Ortaklığı”, *Stratejik Analiz*, Sayı: 18, http://www.bkd.org.tr/analiz_ac.asp?id=1, (Erişim Tarihi: 12.05.2008).

- Şentürk, Ünal (2003), “Bilgi Toplumu Parametreleriyle Türkiye’nin Sorgulanışı”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=195, (Erişim Tarihi: 01.05.2008)
- Tekelioğlu, Yavuz (2006) “Akdeniz Üniversitesi İİBF’nin Kent Vizyonu Hakkındaki Görüşleri”, http://www.antalyakentkonseyi.org.tr/old/gorusler_24.htm, (Erişim Tarihi: 06.05.2008)
- Tekin, Mahmut - Çiçek, Ercan (2003), “Bilgi Çağında Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi”, *Modernite’den Postmodernite’ye Değişim*, (Ed., Coşkun Can Aktan), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Tekman, Erkan (2002), “Enformatik Sistemler ve Bilgi Toplumu”, *Bilgi Toplumuna Geçiş*, (Der., İlhan Tekeli ve Diğerleri), Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- TNS (2001), *İnternet Kullanımının Devlet İşlemleri Üzerindeki Etkisi*, http://bilisimsurasi.org.tr/cg/egitim/kutuphane/TNS_Turkiye.pdf, (Erişim Tarihi: 16.05.2008)
- Toffler, Alvin (1981), *Gelecek Korkusu Şok*, (Çev., Selami Sargut), Altın Kitaplar Yayınevi İstanbul.
- Toffler, Alvin (1981), *Üçüncü Dalga*, (Çev., Ali Seden), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Tosun, Gülgün Erdoğan (2004), “Elektronik Demokrasi”, *Çağdaş Kamu Yönetimi-II*, (Ed., Muhittin Acar - Hüseyin Özgür, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Tunaya, Tarık Zafer (1980), *Siyasal Kutrumlar ve Anayasa Hukuku*, 4. Bası, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 554, İstanbul.
- Tuncay, Ebru (2006), “Kuyrukları Bitirecek Sihirli Değnek E-Devlet İçin Türkiye Yolun Başında”, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=54319&KTG_KOD=185, (Erişim Tarihi: 22.05.2008).
- Tuncer, Erol (2007), “Sayıların Diliyle Türkiye”, <http://www.tesav.org.tr/sayilarindiliyletr.htm>, (Erişim Tarihi: 05.06.2008).
- Tutar, Hasan (2000), *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- TÜBİTAK (2002), *Bilgi Toplumu Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme (Dünya Ve Türkiye)*, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/bilgi_toplum.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2008)
- TÜİK (2006), *2006 Yılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri Araştırması*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1944>, (Erişim Tarihi: 01.06.2008).
- TÜİK (2007), *2007 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=605>, (Erişim Tarihi: 01.06.2008)

Uçkan, Özgür (2003), *E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Yıldız, Mete (2003), “Elektronik E-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme”, *Çağdaş Kamu Yönetimi- I*, (Ed., Muhittin Acar - Hüseyin Özgür), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.